

Příloha č. 5 Další potřeby sběru dat

Výběrové šetření, které navrhuje tato metodika, by mělo uspokojit základní potřeby orgánů státní správy (ale i dalších aktérů) týkající se sběru dat o romské populaci v ČR. Sledována je totiž řada robustních indikátorů v klíčových oblastech, které umožňují:

- popsat situaci Romů žijících v ČR;
- vyjádřit rozdíly (míru nerovnosti) v situaci mezi romskou a obecnou populací;
- zachytit trendy ve vývoji situace (zda dochází ke zlepšení, stagnaci či zhoršení) a posoudit, zda tyto trendy kopírují trendy v obecné populaci;
- vyhodnocovat účinnost integrační či inkluzivní politiky zaměřené na romskou populaci, od které se potřeba sběru dat o romské populaci latentně odvíjí.

Co však navrhované výběrové šetření nedokáže, je:

- odpovědět na otázku, jak velká romská populace v ČR je;
- zachytit situaci romské populace s pomocí indikátorů ve větším územním detailu, tj. od úrovně okresů k obcím. To je dáno zejména velikostí vzorku (1 200+). Krajskou úroveň je možné zachytit převážením dat (viz podkap. 2.9 Limity výběrového šetření).

Lze proto předpokládat, že navrhované VŠ nemusí uspokojit všechny potřeby regionálních či lokálních samospráv ve vazbě na sběr dat o romské populaci. Na otázku, zda je tento předpoklad opodstatněný, odpovídají částečně výsledky *Šetření praxe a podpory sběru dat o romské populaci*.¹ Z nich plyne, že potřeby lokálních samospráv (zastoupených ORP) se většinou omezují na počty osob z romské populace na území obce či ORP. Ze strany expertů² zároveň zaznívá, že by mělo dojít ke standardizaci způsobu zjišťování příslušnosti k romské populaci, a to zejména ve vazbě na potřeby regionálních a lokálních samospráv.

Navrhujeme tedy dva způsoby, v závislosti na tom, zda by se jednalo a) o sběr anonymních agregovaných dat, nebo b) o sběr osobních údajů zvláštní kategorie.

---

¹ Toto šetření bylo také realizováno v rámci Projektu NF v období 2021–2023. Jeho výsledky budou publikovány pravděpodobně v prvním čtvrtletí 2024.

² Máme na mysli experty, se kterými jsme spolupracovali v rámci Projektu NF.

Sběr anonymních agregovaných dat

Pokud se jedná o sběr anonymních agregovaných dat metodou kvalifikovaného odhadu, např. počtu osob z romské populace žijících na určitém území apod., doporučujeme použít relativně zavedenou a legitimní definici vytvořenou původně MŠMT ČR:³

„Za Roma je považovaná osoba, která se za něj sama považuje, aniž by se nutně k této příslušnosti za všech okolností hlásila (např. při sčítání lidu), a/nebo je za takovou považována svým okolím na základě skutečných, či domnělých (antropologických, kulturních nebo sociálních) indikátorů.“

Sběr dat za pomoci této definice předpokládá, a zmíněné šetření to potvrzuje, že stanovování počtu osob ze strany lokálních expertů je prováděno tzv. od stolu, a to na základě jejich znalosti prostředí, odborných zkušeností apod. V českém prostředí se nazývá „kvalifikovaným odhadem“.

Tento způsob má však jednu zásadní slabinu, a tím je jeho subjektivita. Odhady expertů mohou být zkreslené, například v důsledku „profesní slepoty“, kdy berou do úvahy pouze takové osoby, které vykazují stereotypní charakteristiky, typické pro oblast, ve které se experti pohybují. Experti mohou například brát do úvahy pouze osoby, které jsou napojeny na služby sociálních pracovníků, které mají „nějaký problém“ apod.⁴

Vyloučit nelze ani vliv snahy hájit zájmy svých pracovišť či zaměstnavatelů, které tito experti reprezentují (úřadů, služeb apod.). Ten může způsobovat podhodnocování či nadhodnocování počtů, snižování či zveličování problémů, se kterými se potýkají, apod.

Tuto slabinu lze řešit tzv. **triangulací**, kdy se k otázce vyjadřují alespoň tři subjekty reprezentující různé zájmy; například experti zastupující úřady, experti zastupující neziskový či občanský sektor, případně tzv. peer experti, kteří se sami považují za příslušníky romské populace, apod.

Sběr osobních údajů zvláštní kategorie

V případě druhého typu sběru se předpokládá, že jsou sbírány informace o etnické příslušnosti konkrétní osoby. I ty mohou být shromažďovány anonymně a tento způsob důrazně doporučujeme. Obecně řečeno, anonymní jsou v případě, že se nebudou spojovat s žádnou další informací o dané

---

³ Pro oblast vzdělávání byla tato definice formulována v Metodice pro sledování a vyhodnocování naplňování Strategie romské integrace do roku 2020, jež byla schválena vládou 24. 10. 2016 (Úřad vlády ČR, 2016, 12). Definice vycházela z metodiky použité v Analýze sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti (GAC spol. s r. o., 2006).

⁴ S tímto přístupem jsme se opakovaně setkávali i v rámci Projektu NF. Oslovení experti například nechtěli jako romskou populaci označovat takové osoby, které vykazují známky silné integrace – např. jsou vzdělaní, mají zaměstnání, bydlí mimo SVL, nebo jen nepotřebují pomoc sociálního systému a služeb. Pokud byli na problematičnost této redukce upozorněni, tak připouštěli, že mohou referovat pouze o těch osobách, se kterými se ve své (obvykle sociálně zaměřené) práci setkávají (osobně či pouze tematicky).

osobě, která by umožňovala její identifikaci.⁵ Při zjišťování etnické příslušnosti či původu doporučujeme zároveň použít ty screeningové otázky, které byly použity v šetření Projektu NF a jsou popsány i v této metodice, v podkapitole 2.2 Definice cílové populace.

Pokud účel sběru neumožňuje sběr anonymních údajů, jde již o zpracování údajů zvláštní kategorie (viz podkap. 3.3 Posouzení, zda dochází ke sběru osobních údajů zvláštní kategorie, a Gabrišová 2021, 2022) a je třeba přijmout opatření, aby k němu docházelo v souladu se zákonem. Jedním z těchto opatření je povinnost shromažďovat tyto údaje pouze se souhlasem subjektu – osoby, které se týkají. K povinným náležitostem takového souhlasu viz Gabrišová 2022 (souhlas bude muset být pravděpodobně písemný).

Využití stávajících zdrojů dat

V případě potřeby zjistit strukturu romské populace v nižším územním detailu v rozsahu charakteristik, které jsou zjišťovány sčítáním lidu, domů a bytů, doporučujeme využít tato data a zaměřit se na ta území, kde se alespoň jedna osoba přihlásila k romské národnosti, buď samostatně, nebo v kombinaci s další národností, anebo alespoň jedna osoba uvedla romský mateřský jazyk, opět buď samostatně, nebo v kombinaci s dalším jazykem. Ve SLDB 2021 je takových osob bezmála 39 000 a umožňují třídění minimálně na úroveň okresů, případně ORP; u sídel s vyšší koncentrací romské populace (v řádech tisíců) je možné je využít i pro popis situace v obci či městě.

Informace, které lze o romské populaci ze sčítání získat, jsou vymezeny následujícími charakteristikami, které lze do jisté míry sledovat i v kombinaci:

Osoby v domácnosti

- společně hospodařící;
- vztahy mezi všemi osobami;
- věk (datum narození);
- pohlaví;
- obvyklé bydliště jeden rok před sčítáním;
- první obvyklé bydliště po narození;
- nejvyšší dosažené vzdělání;

---

⁵ K posouzení, zda konkrétní sběr umožňuje, či nikoliv identifikaci konkrétní osoby, doporučujeme studie Gabrišová 2021 a 2022, případně zamýšlený postup konzultovat s Úřadem na ochranu osobních údajů.

- počet dětí;
- mateřský jazyk;⁶
- národnost (příslušnost k národu, národnostní nebo etnické menšině, ke které se hlásíte);⁷
- náboženská víra (náboženský směr, hnutí, církev nebo společnost, ke které se hlásíte);
- postavení na trhu práce (zaměstnanec, podnikatel, OSVČ; na mateřské dovolené; na rodičovské dovolené; nezaměstnaný, hledající zaměstnání; ve starobním/invalidním důchodu; s jiným zdrojem obživy/příjmů; děti předškolního věku; žáci, studenti, učni; ostatní bez vlastního příjmu):
  - výkon práce (obvykle alespoň jednu hodinu týdně za mzdu/plat nebo jiný druh odměny či zisku);
  - odvětví ekonomické činnosti zaměstnavatele nebo předmětu podnikání;
  - současné zaměstnání, vykonávaná práce (vykonávaná profese v kombinaci s ekonomickým odvětvím);
  - místo výkonu práce nebo školy;
  - dojízdka do práce nebo školy (jak často, jakým dopravním prostředkem).

Bydlení

- geografická poloha (adresa);
- typ obydlí, resp. způsob bydlení (byt v domě, rekreační objekt; nezkolaudovaný dům, nouzové obydlí, přístřeší; mobilní/pohyblivé obydlí; ubytovací zařízení);
- bydlení ve vlastním, v pronajatém, jiné;
- plocha bytu;

---

⁶ Údaj o mateřském jazyku lze využít již k samotné identifikaci osob, které jako mateřský jazyk uvedly romštinu, a ke zjištění počtu těchto osob. S ohledem na možnost vícečetných odpovědí lze u takto identifikovaných osob dále zjišťovat informace o jiném mateřském jazyce. Současně lze na základě tohoto údaje zjišťovat také to, nakolik osoby, které se přihlásily k romské národnosti, uváděly jako svůj mateřský jazyk romštinu.

⁷ Také tento údaj může být současně využit v první řadě jako třídící znak pro identifikaci a kvantifikaci osob hlásících se k romské národnosti. Zároveň přitom může být využit pro další charakteristiku osob, které uvedly jako svůj mateřský jazyk romštinu, nebo může být u osob hlásících se k romské národnosti sledována informace o dalších národnostech, ke kterým se dotázaní přihlásili.

- počet obytných místností;
- kuchyň nebo kuchyňský kout v obydí;
- ve kterém patře se byt nachází;
- zda je do bytu zaveden plyn;
- zda je do bytu zaveden přívod vody;
- převažující způsob vytápění bytu (ústřední dálkové; ústřední domovní; ústřední pouze pro daný byt; lokální topidla v jednotlivých místnostech; jiný);
- zdroj energie / druh paliva používaný k vytápění bytu (nakupované teplo, zemní plyn, elektřina ad.).

Přes známé výhrady vůči datům ze sčítání zůstávají zdrojem, který lze v nižším územním členění (které navrhované výběrové šetření neposkytuje) využít a získat odhady struktury romské populace pro potřeby hrubého popisu situace z lokálního hlediska.

Data v agregované podobě lze získat na základě požadavku zaslaného na: infoservis@czso.cz.